

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA TEV'EM MAAŞI

*Güven DİNÇ**
*Fatma ŞİMŞEK**
*Haldun EROĞLU***

ÖZET

Tev'em maaşı, Osmanlı imparatorluğunda ikiz ya da üçüz çocukları olan ailelere yapılan aylık ödemeye verilen isimdir. Hangi bölgeden, hangi dinden, hangi milletten olursa olsun Osmanlı tebaası olan ve ikiz ya da üçüz doğan çocuklarına bakamayan muhtaç ailelere maddi yardım yapılıyordu. Bu yardımlar günün koşullarına göre belirlenen oranlarda aylık olarak akçe veya kuruş hesabına göre idi. Tev'em maaşı almanın tek şartı yardıma muhtaç olmaktı. Ailelerin yardım talepleri üzerine durumları inceleniyor, doğruluğu tespit ediliyor ve belirli oranlarda hem çocuklara hem de annesine verilmek üzere aylık bağlanıyordu. Diğer taraftan Osmanlı imparatorluğunda çocukların hayatlarını rahat geçirmelerine son derece önem verilmesinden dolayı donanma kaptanı olan babalarının ölümü üzerine çocuklarına yetim aylığı bağlanmaktaydı. Bu durum, Osmanlı imparatorluğunun - modern terminolojiyle-sosyal devlet anlayışı yönünü göstermesi bakımından son derece önemlidir.

***Anahtar Kelimeler:** Tev'em maaşı, yetim, Osmanlı, yardıma muhtaç aile*

ABSTRACT

Tev'em Salary in the Ottoman Empire

Tev'em salary is the name given to the monthly payments which were paid to the families that have twins or triplets. No matter which region, religion or nation

* Arş. Gör.; Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

** Doç. Dr.; Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

you belong to, all Ottoman subjects that have twins or triplets and have insufficient income had the right to be financially supported by Tev'em salary. Tev'em salary was paid monthly in akce (Ottoman coin) and kurus (a smaller unit of Ottoman coin than akce). The only condition in order to take tev'em salary was to be in need of money. With the families demand for tev'em salary, the conditions of the families were investigated, proved to be true and then tev'em salary was assigned to both children and the mother. Children's welfare was of great importance in the Ottoman Empire. Therefore, with the death of their father who was a captain of naval force, a monthly payment was assigned to his orphans by the Government. This has of great importance in showing the "social state aspect", as we call in modern terminology, of the Ottoman Empire.

Key Words: *Tev'em salary (a monthly payment that was assigned to families who had twins or triplets or who had orphans), yetim (orphan), Osmanlı (The Ottoman), Yardıma muhtaç aile (a family in need).*

Osmanlı İmparatorluğunda, devlet(merkez) ile tebaa(çevre) arasındaki ilişkileri belirleyen kurallar manzumesi, toplumsal mutabakat olarak adlandırılabilir bir düzeni ortaya çıkarmıştı. Altı yüzyıllık dönemin her bir aşamasında farklı ve bir o kadar tebaanın bu mutabakata sadakatini canlı tutmak için çaba gösteren imparatorluğun, aslında bir denge unsuru olarak değişik yöntemleri uyguladığı tarihen sabittir. Erken dönemden itibaren fetih alanlarının, fetihçi beylere dirlik olarak verilmesi ve zamanla yerleştirdiği/geliştirdiği *timar sistemi*, Osmanlıların bu denge politikasını gözettiğinin göstergesidir. Fetihlerin itici gücünü oluşturan ekonomik kazanımların kullanımındaki karşılıklı menfaat ilişkisi, hem imparatorluğun sınırlarının genişlemesine yardım ediyor hem de bu genişleme sonucunda, doğabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırarak, çevrenin merkeze bağlılığını arttırıyordu. Bu bağı kontrol altında tutmak üzere timar sisteminin işleyebilmesi için toprağın işletim hakkını elinde bulunduran köylü ile yine bu topraktan askerlik hizmeti karşılığında nemalanan sipahi arasındaki ilişkileri belirleyen hukukî düzenlemeler, sivil-asker dengesini korunmasında başarılı oluyordu. H. İnalçık'ın, köylü-sipahi ilişkisinin sınırları ortaya koyan kuramı (İnalçık, 1996, s. 1-14) aslında merkezin çevreye olan bakış açısını yansıtmaya bakımdan son derece önemlidir. En küçük üretim birimini temsil eden köylü ile askerî organizasyonun çekirdeğini oluşturan sipahi arasındaki bu ilişkiler dengesi, belki de, Osmanlı imparatorluğunda feodalitenin oluş(a)mamasının en önemli nedenleri arasındaydı. Bu bağlamda imparatorluğun, merkez-çevre arasındaki ilişkilerinde sadece Müslimlere değil, aynı zamanda gayrimüslim unsurlara karşı da aynı hassasiyeti gösterdiğini vurgulamak gerekir (Y. Ercan, 2001, s. 173 vd.). Hukukî alt yapı ile oluşturulan bu düzenin, on dokuzuncu yüzyıla kadar

imparatorluğun birleştirici yönünü oluşturan en önemli bağ olduğu şüphe götürmez bir vakiadır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Tev'em maaşı uygulaması, imparatorluğun yardıma muhtaç ailelere göstermiş olduğu sosyal yardım çabaları açısından son derece dikkat çekici ve ayrıca yukarıda izah edilmeye çalışılan merkez-çevre arasındaki düzenin sağlanması çabalarına kanıt niteliğindedir. On dokuzuncu yüzyıl arşiv belgelerine dayanan bu çalışmada ele alınan, imparatorluğun tebaaya yapmış olduğu yardımlar, hem imparatorluğun otoritesini göstermekte, hem de-bugünkü terminoloji ile ifade edilecek olunursa-sosyal devlet kavramının anlamına uygun örnekleri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, imparatorluğun yardıma muhtaç ailelere yapacağı yardımlar çerçevesinde müslim ve gayrimüslim unsurlara karşı en ufak bir ayrıma müsaade etmemesinin altını tekrar çizmekte fayda vardır. İmparatorluğun, her döneminde ve her konuda tebaa ile olan bağlantıyı hukuk ve adalet prensiplerine bağlı olarak düzenlediği göz önünde bulundurulduğunda ve buna ilave olarak-ve yine modern terminoloji ile ifade edilecek olunursa-sosyal devlet anlayışını koruduğu dikkate alındığında, yüzyıllar süren ömrünün gerekçeleri açıklamaya bir nebze olsun katkı sağlayacaktır.

Sosyal devlet anlayışına uygun olarak yürütülen politikalarından biri de şüphesiz, çocuk hakları ve yardımlarıdır. İmparatorluk tarihinde ailelerin ve çocuklarının durumuna ayrı bir önem verilmiş, hem çocukların her türlü tehlikelere karşı korunmasına, hem de bunun için ihtiyacı olan ailelere yardımların yapılmasına özen gösterilmiştir.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde imparatorluk sınırları içerisinde baş gösteren nüfus darlığı, önemli bir problem olarak görülmüş ve bu sorunu ortadan kaldırmak için çaba harcanmıştır. Buna bağlı olarak arşiv belgelerinin dili ile "*İslam nüfusunun arttırılması*" gerekçesiyle *çocuk düşürme (ıskat-ı cenin)*nin yasaklanması (BOA. Y.TPK. AZJ. 46/19), bu yola başvuranların veya çocuk düşürmeye yardım edenlerin-sınır dışı edilmeleri dahil olmak üzere-cezalandırılmaları emredilmişti (BOA. C. DH. 36/1790, 51/2519, 131/6543, BOA. Z.B.337/47). Hatta devlet görevlisi olan ve kendi eşine, çocuğunu düşürmesi için yardım edenler bile cezalandırılıyorlardı ki, Kırmasti Kaymakamı Süleyman Rauf Bey, eşinin çocuk düşürmesine yardım etmesi sebebiyle mahkemeye çıkarılan bir devlet görevlisi olarak tarihe geçmiştir (BOA. İ.AZN. 66/1324 R-01).

Osmanlı imparatorluğunun hem aile, hem çocuk hakları açısından hassas olduğu sadece ıskat-ı cenin meselesi değildi. Bundan başka, yetim çocuklara vasi tayin edilmesi (BOA. A. MKT. DVN. 66/19), dilsiz ve göremeyen çocukların eğitimi için kurum oluşturulması (BOA. M.V. 148/52), çocukları kaçırap fidye isteyenlerin prangaya vurulması (BOA. A.

MKT. MVL. 45/5) gibi konularda da koruyucu önlemlerin alındığı görülmektedir.

Çocuk hastalıkları konusunda da sıkı önlemler alındığı, hastalığın ortadan kaldırılması ya da hasta çocuklara tıbbî yardım ve gerekli müdahalenin yapılması için emirler verildiği bilinmektedir. Özellikle *tetkih-i cüderî* (çiçek) ve *tifo* hastalığı konularında özel gayret sarfedildiği, bu gibi durumlarda hem hastalığın ortadan kaldırılması, hem de hastalanan çocukların çiçek aşısı olması ve bakımlarına önem gösterilmesi için tedbirlerin alınması için ülkenin dört bir yanına emirler yağdırılması dikkate şayandır (BOA. MV. 209/79, 236/79, BOA. A. MKT. UM. 285/3, BOA. A. MKT. MVL. 40/99). Buradan hareketle ve arşiv belgelerine yansıyan uygulamalardan anlaşıldığına göre, Osmanlı imparatorluğunda çocukların korunması ve kollanması açısından her türlü tedbirin alındığı, bu tedbirlere uymayanların ise cezalandırıldıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu uygulamaların dışında, bu makaleye konu olan, imparatorluk tebaası ailelerin tev'em=ikiz veya üçüz çocuğunun doğması halinde maddi yardım yapıldığı görülmektedir. İkiz veya üçüz çocuğu olan ailelere yardım edilmesi için gösterilen hassasiyetin en temel gerekçelerinden biri-yukarıda belirtildiği gibi-nüfus artışının teşvik edilmesi idi. Bunun dışında şüphesiz imparatorluğun tebaaya karşı olan sorumluluğu dolayısıyla yardıma muhtaç ailelere yardım yapılması da önemli bir faktör olarak öne çıkmış olmalıdır. Nitekim nüfusun arttırılması ile ilgili Osmanlı belgelerine İslam nüfusunu arttırma şeklinde yansıyan anlayışa benzer olarak, ailelerin ikiz ya da üçüz çocuklarının dünyaya gelmesi üzerine derhal "*merhamet-i şevkat-i seniyye*" (BOA. C.DH. 85/4222) üzere maaş bağlanmasına vurgu yapılması, bahsedilen sorumluluk anlayışına açıklık kavuşturmuştur.

Arapça ikiz anlamına gelen tev'em kelimesi, Osmanlı belgelerine bu haliyle yansımış ve ikiz çocuk dünyaya getiren ailelerin çocukları için kullanılmıştır. Bu bakımdan ikiz veya üçüz çocuk doğuran ailelere imparatorluk tarafından yapılan yardımları, *tev'em maaşı* olarak genel bir tanımlama ile ifade etmek uygun olmalıdır. Nitekim çocuklara yapılacak maaş ile ilgili olarak *tev'em maâşâtı* tabirinin belgelerde kullanıldığı görülmektedir (BOA. DH. MKT.1481/80).

Osmanlı imparatorluğunda ikiz ya da üçüz çocukları dünyaya gelen ailelere yapılan yardımlarla yani tev'em maaşı ile ilgili elimizde bulunan en eski arşiv belgesi 29 Z. 1205/20.09.1789 tarihli iki adet belgedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Hatt-ı Hümayun (BOA. HAT) 213/11577 ve BOA. HAT 273/16054 numarada kayıtlı belgelerde üçüz çocukları olan ailelere tev'em maaşı yardımı yapılması emredilmektedir. Ayrıca ikinci belgede, tev'em maaşı verilmesi kararlaştırılan aileye kendi vilayetlerine gitmek için talep ettikleri yardımın yapılmasının emredildiği de

görülmektedir. Ancak her iki belgede geçen “*bu gibilere olageldiği üzere*” kaydından, ikiz ya da üçüz doğum yapan ailelere tev’em maaşı yardımı yapılması uygulamasının daha eski zamanlara kadar gittiği anlaşılmaktadır. 15. N. 1277/28.03.1861 tarihli bir belgede de üçüz çocukları olan yardıma muhtaç aileye yardım yapılması ile ilgili olarak “*muamelat-ı atike*” (BOA. İ. MVL. 332/14271) terimi kullanılmaktadır.

Belgelerde daha eski tarihlere atıfta bulunulması ancak tarih vermemesi, tev’em maaşının ilk olarak ne zaman verilmeye başlandığı sorusunu ortada bırakmaktadır. Ancak yine de ilk defa olarak hangi tarihte olduğu henüz bilinmeyen ancak çok eskilere kadar gittiği anlaşılan ailelere ve çocuklara yapılan yardımlara Osmanlı öncesi Türk tarihinde de rastlamak mümkündür. Sözgelimi Erbil Atabeyi Müzafferettin Kökbörü, yetim çocuklara yardımları ve çocukların yetişmesi için yaptırdığı hayır kurumları ile tarihe geçmiş bir Türk devlet adamıdır (H. Eroğlu, 2003, s. 80-83). Dolayısıyla Türk tarihinde çok eski zamanlara tarihlenebilecek olan çocuklara ve ailelerine yardımların Osmanlı imparatorluğunda da erken zamanlardan itibaren var olduğu ileri sürülebilir.

Tev’em maaşının hem miktar, hem de ödemenin para birimi, imparatorluk para değeri ve birimindeki değişikliğe göre farklılık gösteriyordu. Elde bulunan en erken tarihli belgelerde geçen,

“emsâli suâl olundukda batın-ı vâhiden üç nefer evlâdı olanlara, beşer akçeden on beş akçe tevcîh olunagelip” (BOA. HAT 213/11577) *“üç nefer evlâdı tevelliüd edenler şâyetse-i merhamet-i seniyye olduklarına binâen düşen mahlûlden üç nefer evlâdlara beşer akçeden on beş akçe verilegeldiği...”* (BOA. HAT 273/16054) *“bu gibilere verilegelen beşer akçenin...”* (BOA. HAT 277/16300).

ifadelerden tev’em maaşının her çocuk için 5 akçe olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazen ödemelerde farklılıklar da olabilmekteydi. Söz gelimi, 29. Z. 1255/04.03.1840 tarihli bir belge,

“iki yüz on dört târihinde Bolu sancağında Ulak kasabasına tâbi Baksa karyesi sâkinelerinden bir hâtûnun batın-ı vâhiden üç nefer evlâdı zuhûr eylediği lede’l-inhâ ve bazı mukataât mâllarına zâm ile beherine on beşerden kırk beş sâğ akçe vazîfe verilmiş edüğü derkenâr olunmakla...”

tev’em maaşının 1214/ 1799’da 15 akçe olarak ödendiğini ortaya koyuyor. (BOA. HAT 672/32878) 08. B. 1233/19.05.1817 tarihinde ise maaşın yevmî 10 akçe olarak ödendiği görülüyor (BOA. C. BLD. 85/4229).

Günlük 5, 10 ve 15 akçe olarak farklı şekillerde ödenen tev'em maaş ödemeleri konusunda tam bir uyum olmadığı bu yüzden bazı farklılıklar bulunduğu konusundaki karışıklık belgelere de yansımıştır. Nitekim 03. R. 1254/26.06.1838 tarihli bir belgede, Ali Fakih mahallesi sakinlerinden Hanife Hatun'un, Ömer, Osman ve Ali isimlerinde oğulları olması ve eşinin başka bir yerde bulunması dolayısıyla kendisine tev'em maaşı bağlanmasını talep etmesi üzerine, kayıtlarda 5, 15 ve 50 akçe gibi farklı ödemelerin yapıldığı, ayrıca 5 akçenin çok az olduğu, bunlara daha fazla vazifeler tahsis kılınması hususunda ferman buyrulduğu belirtilmekte bunun üzerine,

“Emtia gümrüğü mâlundan beherine ellişer akçe vazife ta'yiniyle iktizâ eden berâtları isdâr ve icrâ-yı iktizâsına himmet buyrulmak buyruldu” (BOA. C.DH. 85/4222)

denilmek suretiyle tev'em maaşlarının 50 akçe ödenmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Bundan sonraki belgelerde de bu miktar üzerinden ödemelerin yapıldığı görülmektedir (BOA. C. BLD. 75/3726, 78/3867, BOA. İ. MVL. 267/ 10187, 271/10462).

Günlük olarak hesap edilen tev'em maaşlarının aylık ödendiği 29.B.1274/16.03.1858 tarihli belgede belirtilmekle birlikte (BOA. C. BLD. 105/5320) bazen de *“pare-i üçden”* (BOA. HAT 213/11577, BOA. C. BLD. 78/3867) ve *“pare-i dörderden”* (BOA. C. BLD. 75/3726) gibi ifadelerle eşit parçalar halinde taksitle ödeme yapılması istenmektedir. 29 Şaban 1271/16.05.1855 tarihli,

“Mâliye nezâreti-i celîlesinin meclis-i vâlâya i'ta buyurulan bir kat'a takririyle merbût meclis-i muhasebe mazbatasında Maraş'da Çavuşlu mahallesi sâkinlerinden Hazinedâroğlu Abdullah'ın zevcesi Ayşe nâm hâtûnun batın-ı vâhiden tevellüd eden Abdullah, Ali ve Velî isimleriyle müsemmâ üç nefer evlâdiyla vâlideleri mezbûreye mahallinden inhâ olunduğu ve emsâli vecihle münâsib mîkdâr-ı vazife tahsîs ve i'tâsı istizân olunmuş ve bu misüllülere yevmî ellişer akçe vazife ta'yini emsâline edüğü gösterilmiş olup böyle akçe ta'biriyle vazife ta'yini muâmelat-ı atikadan olmasıyla merkumün ile vâlideleri mezbûrenin beherine merhamaten ve emsâline nisbeten şehriye on beşer guruş maaş tahsîs ve i'tâ olunması ve bu sûretin ba'de-zîn bu misüllüler haklarında emsâl ittihaz kılınması meclis-i vâlâda tezekkür olunmuş ise de ol-bâbda ne vecihle irâde-i seniyye-i asafâneleri mütealluk buyrulur ise ona göre icrâ-yı muktezasının nezâret-i müşarüleyhe havâlesi”

ve 15 N.1271/01.06.1855 tarihli

“Meclis-i vâlâda kaleme alınıb mâliye nezâretinin takriri ve meclis-i muhasebe mazbatası ile manzûr-i âli buyrulmak üzere arz

ve takdîm kılınan mazbata meâlinden müstebân olduğu vecihle Maraş sâkinlerinden Ayşe nâm hâtûnun batın-ı vâhiden tevelliüd eden üç nefer evlâdıyla kendüsüne münâsib mikdâr vazîfe tahsîsi mahallinden inhâ olunmuş ve bu misüllülere yevmî ellişer akçe vazîfe ta'yîni emsâli iktizâsından olub fakat böyle akçe ta'bîriyle vazîfe ta'yîni muâmelât-ı atıkaden bulunmuş olmasıyla bunlara şehriye on beşer guruş maâş tahsîs ve î'tâ olunması ve bu sûretin ba'de-zîn bu misüllüler haklarında emsâl ittihaz kılınması husûsunun nezâret-i müşarûlileyhe havâlesi tezekkür kılınmış ise de ol-bâbda ne vecihle emr u fermân hazret-i tâcidârî müteallik ve şeref-südûr buyrulur ise ona göre hareket olunacağı tezkire-i âcizi terkîm kılını efendim”

iki adet meclis-i vala mazbatası ile önceden akçe olarak ödenen tev'em maaşının eski bir uygulama olduğu bundan böyle kuruş hesabı ile ödenmesi gerektiği bildirilmektedir. Bu mazbatalara 16 N. 1271/02.06.1855 tarihinde verilen cevapta,

“işbû tezkire-i sâmiye-i asafâneleriyle zikr olunan mazbatalar ve takrîr istizân buyrulduğu vecihle bunlara şehriye ol-mikdâr maâş tahsîs ve î'tâ olunması ve bu sûretin ba'de-zîn bu misüllüler haklarında emsâl ittihaz kılınması husûsunun nezâret-i müşarûlileyhâya havâlesi şeref-rîz sünûh ve südür buyrulan emr u fermân-ı hümayûn cenâb-ı cihândârî iktizâ-yı celîlinden olarak marû'l-beyân mazbatalar ve takrîr yine savb-ı sâmi-i asafânelerine îade ve tesyîr kılınmış olmakla ol-bâbda emr u fermân hazret-i veliyyül emrindir”

isteğin kabul edilerek bundan sonra maaşların aylık 15 kuruş olarak belirlenmesi ve emsâllerine de bunun üzerinden verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. İ. MVL. 332/14271). 15 kuruşluk ödemelerin hangi tarihe kadar devam ettiği bilinmemekle birlikte eldeki 1 Zilhicce 1305/09.08.1888 tarihli belgede ödemelerin 30 kuruş olarak yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA. DH. MKT. 1643/105). Zira bu tarihten sonra, tev'em maaşının 30 kuruş olarak ödendiği görülmektedir.

Bütün bunlara rağmen bazen emsâllerinden fazla maaş yardımının yapıldığı da oluyordu. Bu durum belgelerde “*emsâli kıyas olmaması*” şeklinde belirtilmektedir. Yardım talebinde buluna kişiye emsâli kıyas olunmayarak fazla maaş bağlanmasının gerekçesi muhtemelen *seyit* olmasından kaynaklanıyor olmalıdır; belgenin içeriğine bakıldığında bu sonuca varmak mümkündür.

“F'il-asıl Harirut ahalisinden olub Şâm-ı Şerîf mücâvîrlerinden Seyyid Hasan bin Seyyid Ahmet Efendi dâ'ileri mahallinde meclîs-i şer'e varub cevâbında çend-mâh mukaddem zevce-i menkûhasından batın-ı vâhiden olarak Ahmed, Mehmed ve

Mustafâ isimleriyle mesmû üç nefer evlâd-ı zükûru zuhûr edib ve mesârif-i vâfîreye düçâriyetle kesret-i nafakaya muhtâç olduğunu ifâde ve beyân etmiş ve fi'l-hakîka mezbûr Hasan Efendi dâ'ileri garibü'l-diyâr ve her vecihle inâyet-i seniyyeye sezâvâr bulunmuş olduğundan bahisle bir mahallinden mikdâr-ı kifâye vazîfe tevcîh buyurulması niyâzında olduğunu Şâm-ı Şerîf kadısı Efendi dâ'ileri bâ-i'lâm inhâ eder, sâdir olan fermân-ı âlileri mûcibince kuyûda müracaat olundukda, Şâm-ı Şerîf eyâletinde vâki' Lediz(?) nâhiyesi sâkinlerinden Ramil'ül Batin demekle marûf kimesnenin zevcesinden batın-ı vâhiden olarak Hasan, Hüseyin, Hüsnâ adlarında üç nefer evlâdı zuhûr etmiş ve merkum fakirü'l-hâl bulunmuş idüğinden bi'l-mubahasa Şâm-ı Şerîf civâlisi mâlından almak üzere mikdâr-ı kifâye vazîfe ihsân buyurulması husûsu mukaddemâ bâ-tahrîrât ve î'lâm lede'l-inhâ ol-bâbda şeref-yâfte-i sūdûr olan hatt-ı hümâyûn şevket-makrun-ı şâhâne mûcibince mezbûrların beherine civâlî-yi merkumeden almak üzere onar akçeden yevmî otuz akçe vazîfe bi't-tevcîh 233 senesinde bâ-rü'ûs-ı hümâyûn başka başka berât-ı şerîf verildiği emsâlinde olarak mukayyed olmakla bu sûretle misâl-i mesbukuna nazarân civâlî-yi merkumeden almak üzere mûmâ-ileyh Ahmed, Mehmed ve Mustafâ'ya irâde buyrulduğu mikdâr-ı vazîfe tevcîhi husûsu hatt-ı hümâyûn-ı inâyet-makrûn-ı şahane sūdûruna mütevakıf idüğü Anadolu muhasebesinden derkenâr olunmuştur, manzur ve malum-ı devletleri buyruldukda,

İşbû takrîriniz atebe-i 'ulyâ-yı hazret-i şâhâneye lede'l-arz, inhâ ve istizân olunduğu üzere merkum Hasan Efendi'ye emsâline kıyâs olmayarak emvâl-i mezbâreden üç nefer evlâd-ı mezkûrunun beherine yirmişer akçe vazîfe ta'yîn olunması meâlinde mübârek hatt-ı kirâmın sūdûr hıfz-ı siyânet-i padişâhî olarak re'y-sūdûr buyrulmakla mûcibince icrâya himmet eylesün deyü buyruldu'' (BOA. C. BLD. 78/3891)

Yapılan ödemelerin başlangıçta akçe ve sonra da kuruş hesabı ile olması imparatorluğun para birimlerindeki değişikliğe gitmesi ile ilgilidir. İmparatorluğun para tarihine bakıldığında, ekonomik gerekçeler ve var olan para biriminin devrini tamamlamasıyla bu tür para birimi değişikliğine gidiliyordu. Hem iç hem dış piyasalardaki değişimler ve enflasyona bağlı olarak para biriminde köklü değişiklikler yapılmıştı. Osmanlı para birimlerindeki değişimler genel olarak üç evreye ayrılmaktadır. Başlangıçtan 1688 yılına kadar 361 yıl *akçe*, 1688 yılından 1879 yılına kadar 191 yıl *kuruş*, 1879 yılında imparatorluğun yıkılışına kadar 43 yıl ise *lira-kuruş* Osmanlı para birimi olarak kullanılmıştır (M. Öztürk, 2002, s. 806 vd.). Ancak para biriminin değişmesi eski paranın tedavülde kalkması anlamına gelmiyordu. On yedinci yüzyılın ikinci yarısından sonra (1688) akçenin

piyasadan kaybolduğu, sadece hesaplamlarda kullanıldığı, ödemelerin ise sikkelerle yapıldığı görüşünün aksine (O. Tekin, 1999, s. 171) bu makalenin konusunu oluşturan tev'em maaşı ödemelerinin 1855 yılına kadar aynı anda hem akçe hem de kuruş hesabı ile yapıldığı görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi enflasyona göre akçe ve kuruş ödemelerinde bazen yeni ayarlamalar yapılmış ve maaşlar yükseltilmişti. Özellikle Abdülmecit döneminde H. 1256 /M.1840 tarihli *tashih-i ayar/tashih-i sikke* kararı ile büyük değişiklikler meydana gelmişti (O. Tekin, 1999, s. 175). Bu değişikliklerden dolayı 1855 yılından itibaren tev'em maaşı ödemelerinin kuruş para birimi ile ödenmesi kararı verildi.

Tev'em maaşının çocuklara kaç yaşına kadar ödeneceği konusunda da bazı farklılıklar göze çarpar. 2 B.1272/09.03.1856 tarihli belgede "*ba kayd-ı hayat*" ifadesi geçmektedir (BOA. İ. MVL. 350/15241). Bu cümleden maaşların ömür boyu olduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak 17 Ca. 1305/30.01.1888 tarihli Kastamonu vilayetiyle, diğer bazı vilayetler ve müstakil idare olunan mutasarrıflıklara gönderilen emirde;

"Tev'em olarak tevelliüd eden peder ve mâdırları erbâb-ı ihtiyâcdan bulunan çocuklara buldukları mahaller dâire-i belediyeleri vâridâtından bi'l-istizân tahsîs oluncak şehri otuzar guruş maaşlarının usûli dairesinde etfâl-ı zükûra yirmi yaşlarına dühûllerine ve etfâl-i inâsa hîn-i tezvîclerine değin i'tâsı hakkında sebk eden tebligât-i umûmiye üzerine..." (BOA. DH. MKT. 1481/80)

denilmesi bu tarihten sonra erkeklerin yirmi yaşına, kızların da evleninceye kadar bu maaş almaları kuralının getirildiği sonucunu ortaya koymaktadır.

Tev'em ya da üçüz maaşlarının çocuk başına verilmesinin yanı sıra bazı durumlarda aynı miktarda anneye de maaş bağlandığı görülmektedir. 29 Z. 1255/04.03.1840 tarihli bir belgede, şam'da oturan maşayıhten Ömer Efendinin üçüz çocuğu doğması üzerine, şeyhin kendisine yevmî 60 akçe, çocuklarının her birine yevmî 10'ar akçe ile birlikte ayrıca çocuklar ve annelerine senelik 500 kuruş verilmesinin emredildiği görülmektedir. Bunun sebebi muhtemelen yardım talebinde bulunan kişinin –tıpkı yukarıdaki örnekte olduğu gibi-meşayıhten olmasıdır. Nitekim başka örneklerde de görüldüğu üzere seyyid ya da meşayıhten olanlara zaman zaman emsâllerinden daha fazla ödeme yapıldığı görülmektedir (BOA. HAT 672/32878). Bu örnek istisna tutulursa tev'em veya üçüz doğan ^çocukların annelerine de çocuklarla birlikte ve aynı oranda maaş yardımının yapılmaya başlanmasının, ilk kez 29 şaban 1271/16.05.1855 tarihli meclis-i vala mazbatasındaki,

"merkumân ile vâlidelerinin beherine merhamaten ve emsâline nisbeten şehrîye on beş guruş maaş tahsîs ve i'tâ olunması"

isteği üzerine verilen cevapla,

“bu sûretin ba'de-zîn bu misüllüler haklarında emsâl ittihaz kılınması hususunun nezâret-i müşarüileyhâya havâlesi şeref-rîz sünûh ve sūdûr buyrulan emr u fermân-ı hümâyûn cenâb-ı cihândârî iktizâ-yı celîlinden olarak marü'l-beyân mazbatalar ve takrîr yine savb-ı sâmi-i asafânelerine îade ve tesyîr kılınmış olmakla ol-bâbda emr u fermân hazret-i veliyyül emrindir”

kabul edildiği anlaşılmaktadır (BOA. İ. MVL. 332/14271). Böylece bu tarihten sonraki belgelerde tev'em maaşları ile annelere yapılan ödemelerin aynı oranda olduğu görülüyor (BAO. İ. MVL. 350/15241 ve 354/15473, BOA. İ.DH. 467/31.206). Çocuklarla birlikte annelerine de maaş verilmesi uygulaması *ba-kayd-ı hayat olmak* (BOA. İ. DH. 353/23293) ve *mahlülû* (miras) *başkasına bırakılmamak* (BOA. İ. DH. 352/23228) şartlarını taşıyordu.

İkiz ya da üçüz çocukları olup da yaptıkları başvuruların kabul edilmesi ile tev'em maaşı bağlanan ailelere yapılacak yardımların hangi kaynaktan ödeneceği konusunda belgelerde yeterli açıklamalar bulunmaktadır. Tev'em maaşı bağlanması kararlaştırıldığı ve miktarının belirlendiği belgelerde ödemelerin hangi gelir kaleminden yapılacağı da ayrıca belirtilmektedir. Tev'em maaşlarının, imparatorluk gelir kalemlerinden olan mukataa gelirlerinden ödendiği *“emsâli vechile mukataat mallarından”* (BOA. HAT 277/16300) *“İstanbul Gümrüğü Mukataâsından”* (BOA. HAT 539/26564) *“emtia gümrük mâlından”* (BOA. C. BLD. 90/4467) *“Şam havalisi malından”* (BOA. C. BLD. 78/3891) ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Ancak, 03.M. 1305/21.09.1887 tarihli bir belgede tev'em maaşının belediyelerce ödenmesine ilişkin kararın *Şehremanetine* gönderildiği hakkındaki emir, bu tarihten sonra artık ödemelerin belediyelerin hesabından yapıldığını göstermektedir (BOA. DH. MKT. 1449/86). Nitekim 1304 yılında alınan kararlar belediye gelirlerinden olan zebhiye, hayvan, kile ve kantar vergilerinin hazineye devredilmesi (BOA. DH. MKT. 1546/1) dolayısıyla belediyelerin gelirlerindeki darlık, tev'em maaşlarının ödenmesinde bazı sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştu (BOA. DH. MKT. 1611/66 ve 1629/68). Bunun üzerine 17 Ca. 1305/30.01.1888 tarihli bir belgede, tev'em maaşının her halükarda ödenmesi gerektiği eğer belediyelerin gelirleri müsait değilse ve bu maaşı veremiyorlarsa merkez liva ya da vilayet belediyelerince tesviye edilmesi gerektiği,

“...tev'em çocuklara mahlül vukua talikân maâş verilmemesi câiz olamayacağından bu kabilden mahsûs olan maâşlardan mahlül vuku'unda kapatılmak üzere tev'em çocuklara bilâ-tehîr maâş

tahsîs ve fazla vâridât-ı belediyesi bulunmayan veya pek az olan kazâlarda tevelliüd eden tev'em çocuklara merkez livâ veya vilâyet dâîre-i belediyesi fazla vâridâtından ber-vech-i muharrer maâş î'tâ olunmasının istizân kılınması husûslarının tamîmen vilâyâta ve müstekîlen idâre olunan mutasarrıflıklara tebliği tezekkür olunduğu şûra-yı mezkûr dahiliye dâîresi'nden bâ-mazbata ifâde olunarak icâb-ı icrâ ve sûret-i karâr cevâben vilâyet-i mezkûreye de iş'âr ve inbâ kılınmakla oraca da ber-mücib-i karâr ifâ-yı muâmeleye ihtimâm ve î'tinâ buyrulması bâbında"

cümleleri ile bildirilmektedir (BOA. DH. MKT. 1481/80).

Tev'em maaşı talep eden ailelerin, arşiv belgelerinde geçtiği kadarıyla, "gayet fakir bir durumda ve şefkate muhtaç", (BOA. HAT 273/16054) "yoksul ve perişân", (BOA. HAT 299/17782) ya da iş göremeyecek derecede bir rahatsızlığının olması gibi şartları taşıması gerekmektedir. Sözelimi, Mudurnu kazası Musalla Mahallesi'nde Çolak Mehmet Alemdar'ın üçüz çocuklarına tev'em maaşı talebine, gerekçe olarak adı geçen "kör ve fakir" olması gösterilmektedir (BOA. HAT 277/16300). Yapılacak yardımların gerçekten ihtiyacı olanlara gitmesine dikkat ediliyordu. Bunun için ikiz ya da üçüz çocukları olan ailelerin yardıma muhtaç olup olmadıkları araştırılıyordu. Araştırma işlemleri mahalle muhtarı ve imamlar tarafından yapılmaktaydı (BOA. C. BLD. 78/3867, BOA. C. BLD. 93/4613). Bazen de durumun doğruluğunun araştırılması için kadıya başvurulduğu oluyordu. Fındıklı, Yahya Çelebi mahallesinde oturan Mustafa'nın Hatice adlı eşinden olan Hasan, Hüseyin ve Fatma adlarındaki üçüz çocuklarının olduğu ilamı üzerine Galata Kadısına bu işin araştırılması görevi verilmiş ve Kadı Efendi araştırma işini mahalle sakinlerine danışarak yapmıştı (BOA. HAT 670/32709). Eğer yapılan tahkikat sonrasında ikiz ya da üçüz çocuğu olan ailelerin yardıma muhtaç olmadıkları tespit edilirse talepleri geri çevriliyordu. İkiz doğan çocukları için yardım talebinde bulunan ancak yapılan araştırmada devlet görevlisi olması dolayısıyla yardıma ihtiyacı olmadığı anlaşılan bir aile ile ilgili belgede;

"Hassa ordu-yı hümayûn müşîriyet-i celîlesine,

Müfâd-i iş'âr-ı âlî-i asafâneleri ma'lûm-ı acîzi olarak keyfiyet şehremânet-i celîlesine lede't-tebliğ alınan cevâbda tev'em olarak tevelliüd edüb peder ve mâdîrının ihtiyacı tahakkuk eden çocuklara şehri otuzar gurus maâş tahsîsi karâr-ı vâki' iktizâsından ise de mûmâ-ileyh mülâzımlık rütbesini hâiz ve muvazzaf olub muhtâcînden ma'dûd olmadığından tervîc-i iş'âr kabil olamayacağı beyân ve ifâde ve evrâk-i meb'ûse leffen îade kılınmağın ol-bâbda" (BOA. DH. MKT. 1751/87)

denilerek tev'em maaşı talebi reddedilmişti.

Ailelerin yardım talepleri üzerine daha önce böyle bir uygulamanın olup olmadığını araştırılıyordu. Araştırma sonucu aynı durumda olanlara yapılan yardımlar örnek gösterilerek “*emsâli misüllü*” (BOA. HAT 672/32878), “*Emsâli suâl olundukda*” (BOA. HAT 273/16054) “*emsâli aklâmından suâl olundukda*” (BOA. HAT 668/32570) “*emsâli vecihle*”, (BOA. HAT 277/16300) “*emsâline tatbiken*” (BOA. HAT 668/32570) gibi ifadelerle yer verilerek tev'em maaşı bağlanması kararlaştırılıyordu. Bu konudaki bir arşiv belgesinde,

“Karahisar-ı Sâhib Şühud kasabası sâkinelerinden olarak bi-kudret-i Allahu teâla batın-ı vâhiddin Hasan, Hüseyin ve Fatma isimleriyle üç nefer evlâdı tevellüd edip her vecihle şâyân-ı merâhim ve eşfâk olduğu istid'â ve niyâz olunmuş ve emsâl-i keyfiyeti Anadolu muhasebesinden lede's-suâl ve dergâh-ı âli topçuları ustalarından Tophâne'de Karabaş mahallesinde sâkin Ali nâm kimesnenin zevcesi Şerife Nesibe nâm hâtûnun batın-ı vâhiden olmak üzere üç nefer evlâdı zuhûr ederek şâyetse-i merhamet olduğu bi'l-istid'â şeref-yâfte-i südür olan hatt-ı hümâyûn merhamet makrun-ı mülûkâneleri mücibince emsâli vecihle İstanbul Gümrüğü Mukattaâsı mâlından beherine yevmî beşer akçeden on beş akçe vazîfe ihsân buyurularak işbû sene-i mübârekenin Muharrem-i Haramî'nin yirmi birinci günü senedâtı î'tâ olunmuş olduğu derkenâr kılınmış olmakdan nâşî emsâli üzere gümrük-i mezkûrdan bunların dahî beherine beşer akçeden on beş akçe vazîfe sadaka ve ihsân buyrulması muvafik-ı irâde-i seniyye-i şâhâneleri buyrulur ise mahalline kayd ve icâb eden senedâtını tanzîm ve î'tâ ettirmesi husûsu defterdâr efendi kullarına havâle olunacağı muhat-ı ilm-i âlileri buyruldukda

Benim vezirim, işbû takriri ve arzûhâl-i mezkûre maznûr-ı hümâyûnum olmuştur emsâli vecihle İstanbul Gümrüğü Mukattaâsı mâlından beherine yevmî beşer akçeden on beş akçe tevcih ve ihsân-ı hümâyûnum olmuştur.” (BOA. HAT 539/26564)

denilmektedir. Yine aynı şekilde;

“Lazkiye kazâsı nâibinin vârid olan bir kıta' î'lâm meâlinden Saideli kazâsında kâin Kadın Hânı Derbendi sâkinlerinden Kaşıkçı Ali nâm kimesnenin bu def'a ber-muktezâ-yı takdîr-i subhânî tev'em olarak iki nefer zükûr ve bir nefer inâs üç nefer evlâdı batın-ı vâhiden zühûr edip fakirü'l-hâl ve âtifet-i seniyyeye şâyân olduğundan bahisle bir mikdâr nafaka-i inâm ve ihsân buyrulması inhâ ve istirhâm olunmuş ve emsâl-i keyfiyeti ve muktezâsı kaleminden lede's-suâl bundan akdem Şühud kazâsında Boşu karyesi sâkinlerinden Abdurrahim nâm kimesnenin batın-ı vâhiden olarak üç nefer evlâdı tevellüd eylediği mahallinden bâ- î'lâm inhâ olduğuna binâen ol-bâbda şeref-yâfte-i südür olan hatt-ı

hümâyûn-ı şâhâneleri mûcibince İstanbul Gümriği Mukataâsı mâlından beherine beşer akçeden on beş sağ akçe tevcîh olunarak iki yüz otuz altı senesine başka başka berâtları î'tâ olduğu mukayyed olub bu sûretle emsâli mûcibince tanzîmi irâde-i şâhâneleri sünûhuna mütevakkıf mevâddan edüğü kaleminden derkenâr olunmağın î'lâm-ı mezkûr manzûr-ı hümâyûnları buyrulmak için arz ve takdîm kılıldığı muhât-ı ilm-i âlileri buyruldukda.

Benim vezirim, takrîrin ve î'lâm manzûr-ı hümâyûnum olmuştur, beherine emsâli misüllü yevmîye beşer akçe emtia gümriğünden tevcîh olunub başka başka berâtları î'tâ eylesün” (BOA. HAT 677/32545)

denilerek başka bir emsâle göre tev'em maaşı verilmesi emredilmektedir.

Buraya kadar verilen belgelerden tev'em maaşlarının hemen tamamının Müslüman ailelere ödendiği anlaşılmaktadır. Ancak Osmanlı imparatorluğunun hiçbir döneminde, hele Tanzimat Fermanından sonra, müslim-gayrimüslim ayrımı yapmadığı genel kabuldür. Osmanlı İmparatorluğunda ailelere yapılan yardımlar bakımından olduğu gibi bu çalışmanın konusunu oluşturan ikiz ve üçüz çocukları olan ailelere ödenen maaşlar açısından da imparatorluk dahilinde bir ayırım gözetilmemiştir. Hem müslim-gayrimüslim ayrımı gözetilmezken hem de gayrimüslimler arasında mensup olduğu millete göre de bir ayırım yapılmamıştır. İmparatorluk tebaası olarak yaşayan gayrimüslim ailelerin dünyaya gelen ikiz ya da üçüz çocuklarına da tev'em maaşı ödendiği görülmektedir.

Osmanlı imparatorluğu topraklarının her bir köşesinden başka milletlere mensup olup da Osmanlı tebaası olarak yaşayan bütün Osmanlı halkının bu yardımlardan istifade ettikleri Osmanlı belgelerine yansımıştır. Sözelimi, Trablus vilayetindeki bir Musevi'den,

“Trablusgarb vilâyet-i celîlesine,

Millet-i Musevîyeden ve tebaa-i devlet-i aliyyeden Trabluslu Enburağ veled-i Karaçin Nayim nâm kimesnenin Tev'em olarak tevelliüd eden çocuklarına merkez vilâyet dâire-i belediyesi vâridâtından tesviye olunmak üzere emsâli vecihle şehri otuzar gurus maâş tahsîs ve î'tâsı vilâyet-i celîleleri meclîs idâresinden tevâriüd eden 22 Haziran 305 târihli mazbata üzerine tensîb edilmiş olmağın ana göre icrâ-yı icâbı husûsuna himem-i aliyye-i dâverîleri derkâr buyrulmak bâbında, 1 Zilhicce 306-17 Temmuz 305” (BOA. DH. MKT. 1643/105)

Selanik'teki diğer bir Musevî aileye,

“Selanik vilâyet-i celîlesine,

Selanik'te mukim millet-i Musevîyeden Reyne Toris nâm hâtûnun tev'em olarak tevellüd eden çocuklarına emsâli misillü mahallî vâridât-i belediyesinden şehri otuzar gurus maâş tahsîsi meclîs-i idâre-i vilâyetden meb'ûs fî 7 Teşrin-i Evvel 306 târihli ve yüz elli dokuz numrolu mazbata üzerine tensib kılınmış olmakla icrâ-yı icâbına himem-i aliye-i daverileri derkâr buyrulmak bâbında, 20 Rebülevvel 308, 22 Teşrin-i Evvel 306" (BOA. DH. MKT. 1777/140)

kadar bütün Musevi aileler bu haktan yararlanmışlardır. Galata'daki Musevilerden olan eskici Avran ve eşi Raşil'de ikiz çocukları için tev'em maaşı alan aileler arasında yer almaktadır.

"Şhremânet-i celilesine,

Galata'da sâkin Musevilerden Eskici Avram zevcesi Raşil nâm hâtûnun tev'em çocuklarına maâş tahsîsi hakkında mukaddemâ emânet-i celîlerine tebliğ olunan istid'âsı üzerine muâmele-i lâzimenin icrâsı dûcâr-i tehîr olduğundan ve şiddet-i zarûretinden bahisle tekrîren istid'âyı hâvi bu kerre dahi huzûr-ı âlî-i hazret-i sadâret penâhîye bâ-takdîm havâle buyrulan arzûhâli leffen irsâl sû-i âlî-i dâverîleri kılınmakla meâline nazâran emsâli vecihle icâbının ifâsına himem-i aliyye-i asafâneleri derkâr buyrulmak bâbında 10 Ca. 310" (BOA. DH. MKT. 2026/57)

Aynı şekilde Trabzon'da oturan Osmanlı tebaası bir Rum aile de, ikiz çocukları için 30 kuruş tev'em maaşı talep etmiş, bu talepleri uygun görülerek maaş ödemeleri

"Trabzon Vilayet-i aliyyesine,

Sürmene kazâsının Zumurgan karyesi sâkinlerinden ve Rum milletinden Boturoğlu zevcesi Tuli'nin tev'em olarak tevellüd eden çocuklarına mahallî vâridât-ı belediyesinden şehri otuzar gurus maâş tahsîs ve i'tâsı mukaddem meclîs-i aliyyelerinden vârid olan fî 13 Temmuz 307 târihli tahrîrât üzerine tensib edilmiş olmakla icrâ-yı icâbı bâbında, 11 Muharrem 309" (BOA. DH. MKT. 1859/104)

denilerek yerine getirilmişti. Kayseri'nin Gesi karyesi ahalisinden olan Rum Leon veled-i Vasil'in ikiz doğan çocuklarına da maaş tahsîsi yapıldığı yine belgelere yansımıştır (BOA. DH. MKT. 169/10).

Aynı şekilde Osmanlı tebaası olan Ermeni cemaatine mensup ailelerin de aynı haktan yararlanarak tev'em maaşı aldıkları görülmektedir. Sözgelimi, Markor isimli bir Ermeni'nin yaptığı başvurusuna verilen cevapla,

“Şhremânet-i celîlesine,

Fakirü'l halinden bahisle tev'em çocuklarına maâş tahsîsi istid'âsını mutazammın Ermeni cemaâtinden Markor imzâsıyla verilen arzûhâl leffen irsâl kılınan usûl-i emsâline nazâran icrâ-yı icâbı husûsuna himem-i aliyye-i dâverileri derkâr buyrulmak bâbında 5 Ramazân 317” (BOA. DH. MKT. 2294/38)

bu haktan yararlanarak tev'em maaşı almaya başladığı anlaşılıyor. Aynı şekilde, Fener'de Abdisubaşı mahallesinde sakin bekçi Yani veled-i Yorgi'nin ikiz doğan çocuklarına belediyeden otuzar kuruş maaş bağlanması isteğinin kabul edilmesi, (BOA. DH. MKT. 1486/42) ve Zarif bint-i Bedros'un ikiz doğan çocuklarına tev'em maaşı tahsisi (BOA. DH. MKT. 1628/125) yapılması diğer örnekler olarak karşımıza çıkıyor.

Osmanlı imparatorluğu siyasi, askeri ve ekonomik bakımdan en zor günlerini yaşadığı dönemlerde dahi yardıma muhtaç ailelere tev'em veya üçüz doğan çocuklarına maaş bağlama işini aksatmamış, her ne olursa olsun bu tür durumlarda ödemenin millet ve din ayrımı gözetmeden yapılmasına önem göstermiştir.

Çalışmanın giriş kısmında Osmanlı imparatorluğunda çocukların korunması ve kollanmasına büyük önem verildiği belirtilmişti. Çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarının giderilmesi imparatorluğun temel politikaları arasında yer almaktaydı. Bu bakımdan Osmanlı imparatorluğunda-Tev'em maaşı dışında-yetim ve bi-vaye (nasipsiz) çocuklara da yardım yapılıyordu. 29 Za. 1255/03.02.1840 tarihli bir belgede Kumkapı'daki Atik Nişancı Mehmet Paşa Camii'ne bırakılan iki günlük Mehmet Nuri isimli bir çocuğun, bakılmak üzere Ümmü Gülsüm adındaki kadına verildiği, çocuğa emsâllerinden farklı olarak, emtia gümrük malından ödenmek üzere 30 kuruşluk aylık bağlandığı görülmektedir. Ancak bu maaşın içinde muhtemelen kadının bakıcılık hakkının da bulunduğu hatırd tutulmalıdır (BOA. C. BLD. 90/4467).

Aynı durumda olan çocukların ödemelerinin aksatılmaması ile ilgili Van vilayetine 17 Ca. 1305/30.01.1888 tarihinde gönderilen bir emirde;

“Şenak kazâsı dâire-i belediyesi vâridâtında tev'em çocuklara tahsîs kılınan maâşların vâridât-ı mezkûrenin hazîne-i celîleye terkinden dolayı karşılıksız kaldığından bahisle bu misillü maşaâtın ne taraftan tesvîyesi lâzım geleceği istifsârını hâvî vârid olan tahrîrât-ı aliyyeleri üzerine Mâliye Nezâret-i celîlesi ile bi'l-muhâbere alınan cevâbda 304 senesi muvâzene-i umûmîyesinin husûl-i tevâzünü için vilâyât devâir-i belediyesi hâsîlâtından hazîneye alınması muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olan yüz bin Lîrâyâ mukâbil belediye devâir-i mezkûre hâsîlât-ı ma'lûmesinin nisfî alınıb nisf-ı diğeri belediyelere terk olunmasıyla o gibi

maâşların karşılığı mevcûd olduğu misillü belediye kanunun üçüncü maddesi hükmünce yetim ve bî-vâye çocukların infâk ve îâsesi devâîr-i belediyeye âîd bulunmuş olduğundan bu hâlde maâşât-ı nezûrenin belediyeye metrûk bırakılan nisf-i hâsîlâtından ve dâîrenin sair vâridâtından tesvîyesi lâzım geleceği gösterilmiş olmakla ol-bâbda iktizâsının icrâsına himem-i aliyeleri derkâr buyrulmak bâbında” (BOA. DH. MKT. 1629/68)

denilmektedir. Dolayısıyla bu durumda olanlara belediyeler vasıtasıyla yardım yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Osmanlı donanmasında kaptanlık yaparken hayatlarını kaybedenlerin çocuklarına da hayatlarında zorlukla karşılaşmamaları için maaş tahsis ediliyordu. Belgelerde geçtiği kadarı ile vefat eden donanma kaptanlarının çocuklarına maaş bağlanması usulüdü. Bu usul dairesince 02. Ra. 1225/07.04.1810 tarihinde donanma kaptanları olan babalarının ölümü üzerine 53 yetim çocuğa 10 kuruşluk maaş bağlandı,

“Donanma-yı hümayûn kapudânlarından vefât eden kapudânların terk eyledikleri evlâdlarına şehriye onar gurus verilmek nizâmından olub işbû sene-i mübâreke Safer guresinden gâyetine değin el-yevm mevcûd olan elli iki nefer eytâmın şehri-merkuma mahsûben beherine onar gurusdan beş yüz yirmi gurusun tersâne-i ma'mûre hazînesinden î'tâsı iktizâ eylediği ma'lûm-ı devletleri buyruldukda mücibince baş muhasebeye kayd olunub meblağ-ı merkumun hazîne-i mezkûreden î'tâsı için sûreti verilmek bâbında, Mücibince baş muhasebeye kayd olunub sûreti verile” (BOA. C. BH. 54/2567)

emrinden anlaşılmaktadır.

Yine aynı uygulamanın 05. C. 1226/27.06.1811 tarihinde tekrarlandığı ve bu sefer ölen donanma kaptanlarının 49 çocuğuna 10'ar kuruş maaş bağlandığı görülmektedir (BOA. C. BH. 129/6236). Donanma kaptanı olan babalarının ölümü ile kendilerine maaş bağlanan çocuklara ödemeler Tersane-i Âmîre hazinesinden yapıldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.

“Donanma-yı hümayûn kapudânlarından vefât eden kapudânânın terk eyledikleri evlâdlarına şehriye verilmek nizâmından olmakla işbû iki yüz kırk sekiz senesi Şa'bân-ı şerâîfi guresinden Zilka'desi gâyetine değin mevcûd olan eytâmın üç bin üç yüz otuz gurus ve müteveffâ Abdülfettah Kapudânın iki yüz ve Sertopçu Mehmed'in beş gurus ki cem'ân ber-vech-i bâlâ üç bin beş yüz elli gurusun tersâne-i âmîre hazînesinden î'tâsı için baş muhasebeye kayd olunub sûreti verilmek bâbında.” (BOA. C. BH. 91/4382)

Osmanlı donanmasında Tersane-mande (gemileri bağlayan ve bekleyen nöbetçiler) ağası olan ve bu görevi sırasında hayatını kaybeden Ahmet'in çocuklarına da yetim maaşı bağlandığı görülmektedir. Ölen Ahmet'in, yaşlı annesi Şerife Hanımın arzuhaline istinaden, Mande Ağası olanların aylık 89 kuruş maaşı olduğu ancak maaşlarının evlatlarına tevcih olduğuna dair bir kayıt bulunamadığı, buna rağmen donanma-i hümayûn kaptanlarından vefat eden kaptanların bıraktıkları evlatları zükur ve mürahik (ergenlik ve çocukluk çağının arasında) hükmüne göre, yani; 10 yaşında ise tersane-i amire hazinesinden akraneları ile aynı şekilde aylık bağlanması, 10 yaşından küçük ise kaç yaşında olduğu araştırılıp tersane-i amire defterlerine kaydedilmesi, erkek ise 12 yaşına, kız ise 14 yaşına kadar tersane-i amire hazinesinden aylık 10 kuruş maaş tayin olunması emredilmektedir. Yapılan araştırma sonucunda ölenin çocuklarından Mahmut'un 3 yaşında ve Emine'nin 4 yaşında olduğu anlaşılmış, bundan dolayı yetim çocukların her birine tersane-i amire hazinesinden aylık 10'ar kuruş maaş verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. C. BH. 257/11895).

Sonuç itibarıyla, Osmanlı imparatorluğunda merkez-çevre arasındaki ilişkilerde en gerçekçi politikaları takip etmeyi benimseyen yönetimin, tebaanın sosyal ve maddi ihtiyaçlarına yönelik bir takım tedbirler aldıkları görülmektedir. Farklı alanlarda ve konularda olan bu tür sosyal yardımlardan biri de yardıma muhtaç ailelerin ikiz ya da üçüz çocukları dünyaya geldiğinde bakımlarında karşılaşacakları zorluklar dolayısıyla oranları belirlenmiş bir şekilde yapılan maddi yardımlardır. Tev'em maaşı olarak adlandırılan bu yardımların ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte on sekizinci yüzyılın sonlarındaki belgelerde geçen ifadelerden anlaşıldığına göre, daha önceki zamanlarda da ödendiği anlaşılmaktadır. Tev'em maaşı her şeyden önce yardıma muhtaç olan ailelere yapılmaktaydı ve bu bir ön koşul idi. Tev'em maaşı sadece ikiz ya da üçüz çocuğu olan ailelere yapılan bir maddi yardımdı. Başlangıçta sadece ikiz ya da üçüz çocuklar için yapılan bu ödemeler zamanla çocuklara yapılan oranda annelerine de olacak şekilde değiştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Dönemin ekonomik koşullarına göre değişen/artan miktarlarla 5, 10,15, 50 akçe daha sonra ise 15 ve 30 kuruş üzerinden ödenmiştir. Ödemeler her aile için aynı oranda yapılmakla birlikte birkaç istisna bunun dışında tutularak emsâllerinden fazla ödemenin de yapıldığı görülmektedir. Bu istisnaî uygulamanın özellikle babası seyyit ve meşayihden olan çocuklara yapılması, imparatorluğun son yüzyılındaki dinî politikalarının bir sonucu olduğuna dikkat çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde hem ekonomik hem siyasi açıdan büyük bir sıkıntı yaşadığı-hatta dağılma sürecine doğru giden bir süreçte olduğu-buna rağmen yardıma muhtaç ailelerin bakımlarında zorluk çekecekleri ikiz ya da üçüz çocuklarına tev'em maaşı ödemesi yaptığı göz önüne alındığında, imparatorluğun sosyal devlet anlayışına gösterdiği

önem gözler önüne serilmektedir. Her ne kadar siyasî, askerî ve ekonomik yönden zor şartlar içinde bulunuyor olsada, ödemelerde bir aksaklığın olmamasına büyük önem gösterildiği anlaşılmaktadır. O kadar ki yapılacak ödemelerde zorlanan belediyelere, gönderilen emirlerle her hangi bir aksaklığa veya ertelemeye fırsat verilmemesi konusunda ikazlar yapılmıştır. Bu da imparatorluğun ne kadar zor şartlarda olursa olsun muhtaç ailelere yapacağı yardımları kesintiye uğratmama çabası olarak kayda değer. Ancak, özellikle seyit ve meşayihden olanlara emsâllerine göre daha fazla ödeme yapılmasının dini politikaların bir sonucu olarak görülmesi yorumuna ve parçalanma sürecine rağmen, gayrimüslimlere de tev'em maaşı yapılmış olması imparatorluğun tebaasına bakış açısını göstermesi bakımından son derece dikkat çekicidir. Ülkenin dört bir yanından gelen tev'em maaşı taleplerinin, gerekli şartları taşımaları durumunda, geri çevrilmediği, hangi bölgeden hangi dinden ve hangi milletten olursa olsun bu tür yardımların ayırım gözetilmeden yapıldığını bir kez daha belirtmekte fayda vardır. Öte yandan imparatorluğun, çocukların haklarını ve hukuklarını korumak adına bir takım faaliyetlerde buldukları da görülmektedir. Özellikle donanma kaptanı olarak görev yapanların hayatlarını kaybetmeleri üzerine çocuklarına yetim aylığı bağlandığı anlaşılmaktadır. Babalarının ölümünden sonra çocukların zor durumda kalmamaları için yapılan bu yardım, Osmanlı imparatorluğunun çocuklara ve onların haklarına gösterdiği önemi gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

A-BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA) BELGELERİ

Cevdet Bahriye (C. BH.)

54/2567, 91/4382, 129/6236, 257/11895,

Cevdet Belediye (C. BLD.)

75/3726, 78/3867, 78/3891, 85/4229, 90/4467, 93/4613,
105/5320,

Cevdet Dahiliye (C. DH.)

36/1790, 51/2519. 85/4222, 131/6543

Dahiliye Mektubi (DH. MKT.)

169/10, 1449/86, 1481/80, 1486/42, 1546/1, 1611/66,
1628/125, 1629/68, 1643/105, 1751/87, 1777/140, 1859/104,
2026/57, 2294/38

Hatt-ı Hümayun. (HAT)

213/11577, 273/16054, 277/16300, 299/17782, 539/26564,
670/32709, 672/32878, 672/32878, 668/32570, 677/32545.

İrade, Adliye ve Mezahib. (İ. AZN.)
66/1324 R-01
İrade-i Dahiliye. (İ.DH.)
352/23228, 353/23293, 467/31
İrade-i Meclis-i Vala. (İ. MVL.)
90/4467, 267/10187, 271/10462, 332/14271, 350/15241,
354/15473, 1267/10187
Meclis-i Vala. (M.V.)
148/52, 209/79, 236/79
Sadaret Mektubi Kalemi Deavi Evrakı. (A. MKT. DVN.)
66/19
Sadaret Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı. (A. MKT. MVL.)
40/99, 45/5
Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet Yazışmaları Evrakı. (A. MKT.
UM.)
285/3
Yıldız Tasnifi Arzuhal Jurnal kalemi (Y.PRK. AZJ.)
46/19
Zabtiye Nezareti (ZB)
337/47

B-ARAŞTIRMALAR

- Dağlı, Yücel-Cumhur Üçer; **Tarih Çevirme Kılavuzu**, c. IV-V, TTK yay.
Ankara, 1997.
- Eroğlu, Haldun; “Muzafferüddin Kökbörü (551/1156-630/1232) Yetimlere Sütanneler Tayin Eden Devlet Adamı”, **Hacettepe Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, c. 46, sayı 1, (Ocak-Mart 2003), s. 80-83,”
- İnalçık, Halil; “Köy, Köylü ve İmparatorluk” **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, İstanbul, 1996, s.1-14.
- Öztürk, Mustafa; “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi”, **Türkler**, c. 10, Ankara 2002, s. 802-822.
- Tekin, Oğuz; “Osmanlı İmparatorluğunda Para” s. 171, **Osmanlı**, c. 3, Ankara, 1999, s. 169-179.
- Ercan, Yavuz; **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Kuruluştan Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları**, Ankara, 2001.

پادشاه

۹۲

۱۰۱۰۱۰۱۰۱۰۱۰۱۰

شکوه کرامتو مهابتو قدرتو ولی نعمتم اتم
 عدویة ساکنه لرزن بر خاوتن مبارک و کاب قرناپ خدیوانه لرینه تقیم ایچی بر قطعه عرضی استغونده
 بطین و احدون اوج نفر اولووی بردن دنیا به کلدین بیانله بومقراره اوله کلدی ایچی مزوره چی استغای
 عنایت ابید استغای سوال اولنقره بوشلایو بطین و احدون اوج نفر اولووی اولک اولر سابت معیت اولر قلم
 دوشن محلولدن تقاصن شیطیله استانبول کورکون لکن اوزده اوج نفر اولووی بشرا لچه دن اولن بش لچه و پر ای
 و دکار ایغضله عرضحال مرقوم بایه سیریشو قشیر شاهانه لرینه تقیم اولمشدر منظور خدیوانه ای سوردوره قران
 شکوه کرامتو مهابتو قدرتو ولی نعمتم اتم پادشاهم حنفی زنگیدر

سالف اندر خاوتن و زوجی بغایت فضا الحال و محتاج شفقت عنایت اولوب و دیواری طرفه چی غوغیا نیک
 اوزده اولر ایچ مرجه بر مقدار خوجراه اعطاسنه و چی اراده علیه ای سوردوره قران حنفی زنگیدر

HAT 293/16054

شکر کلو کاتله مایلو قرنلو قنقم اقم
 اولوم سهره قی اولوم اولوم اولوم اولوم
 بیزیم قوی ویرتک اولوم اولوم اولوم
 اهل اهل اهل اهل اهل اهل اهل اهل اهل
 نوبت قنقم ویرتک اولوم اولوم اولوم
 بریلای هوی اهل اولوم اولوم اولوم
 اولوم اولوم اولوم اولوم اولوم اولوم
 ویرتک اولوم اولوم اولوم اولوم اولوم
 صدف زکی زکی صفا لطفه و کرم
 نقیده اولوم اولوم اولوم اولوم
 اولوم اولوم اولوم اولوم اولوم

شکر کلو کاتله مایلو قرنلو قنقم اقم
 شام و ایسی لیمان باشانه لریک طیف چاکدی وارد اولدی
 بطن واحده اولدی دفعه اوج نفا اولدی ظهور اتمکله خارده عاده اولدی
 اولیایه شیخ موها لیک نایف و تصنیف ایدکی عرفا لیه بر قطعه رسال سنک کوندر لیک
 و مقیم اولدی ز اوسنی ضیور اولدی توسیع و عماریم استخار و عولت خیزینه
 ظهورده مقدار و ظیفه ویرلک کوندر ایشالی لری سنک کوندر لیک
 بشارت اولدی و ظیفه و تصنیف ایدکی ایشالی لری سنک کوندر لیک
 بطن واحده اوج نفا اولدی ظهور ایدکی ایشالی لری سنک کوندر لیک
 و کاتله مایلو قرنلو قنقم اقم
 بجه اولدی و ظیفه و تصنیف ایدکی ایشالی لری سنک کوندر لیک
 شاهر لری قنقم و شیخ موها لیک مسودته هر چه بله اراده سنه لری
 محاط علم ایدکی بولدی امر و فرموده شکر کلو کاتله مایلو قرنلو قنقم اقم

اولوم اولوم اولوم اولوم
 اولوم اولوم اولوم اولوم
 اولوم اولوم اولوم اولوم

HAT 672/32878

روزنامه‌های رسمی	مسودات رسمی	تسویه حسابی	فصلنامه ادبی و هنری	فصلنامه ادبی و هنری	فصلنامه ادبی و هنری
۱۹۲	۲	۱	۱	۱	۱
<p>مفاد اشعار عالی اصنافی معلوم عابری اولاد کیش شادانتا جلدنامه ادبی و هنری آسانه جلیج توأم اولاد نولد ایرید پیر و مارینه ایدایی قنده اید صید جلد سدی اولاد عروضا مقاله تحقیق قرآنی واقع آفقا سند ایریه سوزیه، ملذ مطلق رتبه‌ای حاتم و مولفان بولنده ارضیه کما جیدله معدود اولاد بقدره تریج سید قیل اولاد جلیج و کما بیان و انار و اولاد بعد از تکونفا اعاره قلیفیه اویج</p>					

BOA. DH.MKT-1751/87

